

עניין הלכתי: השדה אשר לאילמלך

התורה בציבור⁶ והרבה מן הפעילות הציבורית התרחשו בשערי העיר. כמו כן, מתחם שער העיר שימש כמקום בו נאספו בתי הדין שאכפו את חוקי המסחר ושפטו על פי ההלכה.⁷ התפקיד הציבורי של שער העיר נרמז קודם לכן בהצהרתו של בעז "כי יודע כל שער עמי כי אשת חיל את" (רות ג יא).

לאחר שהוא מגיע לשער העיר, בעז אוסף עשרה מזקני העיר. "זקני העיר" הם המנהיגים, האחראיים על העיר,⁸ והם אלו אשר דעתם מתקבלת בקרב הציבור.⁹ כאן, נראה כי הם משמשים כעדים נכבדים ולא כשופטים¹⁰ שהרי לא מתקיים כאן משפט. אף אחד איננו מבקש דין ואותו מניין אנשים אינו מחליט החלטה רשמית. למרות זאת, ישנם מפרשים הסבורים כי מדובר כאן בישיבה של בית-דין אשר הפסיקות שלו מחייבות מבחינה הלכתית.¹¹ לעניינינו יש לציין שזקני העדה מופיעים בסיפור מלחמת האחים בספר שופטים (כא טז). שם, הם בעיקר טרודים בעניינים הקשורים לנישואים ולהמשכיות. ישנה גם חשיבות לכך שזקני העיר מופיעים בטקס הייבום/חליצה¹², שכן מכאן ניתן לראות כי ישנו הד לרעיון ההלכתי של ייבום/חליצה במגילת רות.¹³

לבסוף, יש לציין כי כל המעורבים בדבר – בעז, הגואל, והזקנים – מתיישבים אחד אחרי השני, וזאת על פי הוראתו של בעז.¹⁴ למרות שלרוב רק השופטים יושבים

ידוע, כי ייחודה של מגילת רות בכך שהיא עוסקת בעניינים הלכתיים. הלכות לקט, ענייני ירושה ונישואים לאלמנה חשוכת ילדים הם נושאים מרכזיים לאורך הסיפור. יתרה מזאת, חז"ל נעזרים בטקסט של המגילה, ולומדים ממנו כמה הלכות. הלכות גיור, ההלכה שאדם שואל את שלום חברו בשם, והצורך במניין בזמן ברכות הנישואין נלמדים כולם ממגילת רות.

העלילה קשובה ביותר לעניינים הלכתיים, ומשום כך מפתיע להיווכח כי ישנו מדרש המבין את הדברים בצורה שונה:

אמר רבי זעירא מגילה זו אין בה לא טומאה ולא טהרה ולא איסור ולא היתר, ולמה נכתבה ללמדך כמה שכר טוב לגומלי חסדים. (רות רבה ב יד).

מובן שאין להבין קטע זה כפשוטו. קשה להניח כי רבי זעירא אינו מודע לשלל הנושאים ההלכתיים הדחוסים במגילה קצרה זו. במקום זאת, יש להניח כי רבי זעירא מנסה להסיט את הדגש מנושאים מרכזיים אלו במגילה. המדרש רומז לכך שהמסר האמתי של מגילת רות איננו הלכתי; המסר הוא בדרך בה מקיימים את ההלכה. השאלה אינה האם אדם מסכים להיות גואל, אלא אם הסכמתו נובעת מכך שהוא אדם ראוי העושה חסד. נחזור לנקודה זו במהלך השיעורים הקרובים.

למרות ההשגה המצויה במדרש זה, נקדיש כעת את מלוא תשומת ליבנו לעניינים ההלכתיים שמופיעים באופן בולט למדי בפרק הרביעי של המגילה.

בעז אוסף אנשים בשביל טקס פורמלי

וּבְעַז עָלָה הַשַּׁעַר וַיֵּשֶׁב שָׁם וְהָיָה הַגָּאֵל עִבְרָא אֲשֶׁר דָּבַר בְּעַז וַיֵּאמֶר סוּרָה שָׁבָה פֹּה פְּלִי אֱלִמְלִי וַיֵּסֶר וַיֵּשֶׁב וַיִּקַּח עִשְׂרָה אֲנָשִׁים מִזְקְנֵי הָעִיר וַיֵּאמֶר שְׁבוּ פֹּה וַיֵּשְׁבוּ. (רות ד א-ב).

שער העיר היה המרחב הציבורי המרכזי של העיר המקראית, מקום בו התאספו אנשים. כמו כן היה זה המקום היחיד דרכו היה ניתן לצאת ולהיכנס לעיר.¹ מסחר,² אמירת דברי נבואה,³ ענישה פומבית,⁴ פולחן אלילי,⁵ קריאת

1 בחפירות ארכיאולוגיות בערים ישראליות (כמו חצור, גזר ודן) נתגלו מתחמים חשובים בשערי הערים. פרטי העיצוב שונים מעיר לעיר ובהם לשכות עם גג, חדרי שמירה, כוכים ולאורכם ספסלים, חצר פתוחה גדולה וסביבה ספסלים ואף ספסל ומעליו אפיריון, שכלל הנראה שימש ככס עבור אורח מכובד (כדוגמת מלך, ראה שמואל ב יט ט). לתיאור מפורט יותר של הממצאים הארכיאולוגיים במתחם שער העיר של ערים מקראיות ראה: W. G. Dever, et al., The Biblical Archeologist 34 (1971), pp. 112-120; A. Biran, The Biblical Archeologist 37 (1974), pp. 43-50.

2 מלכים ב ז א.

3 ישעיהו כט כא; ירמיהו יז יט-כ; עמוס ה טו.

4 דברים טז ה.

5 מלכים ב כג ח.

6 נחמיה ח א, ג.

7 דברים טז יח, וראה גם עמוס ה טו והרשב"ם על במדבר טז יב. המדרש (רות זוטא ד א) מפרש כי שער פירושו בית מדרש. בדומה לכך, התרגום מתרגם כאן "לתרע (לשער) בית דינא דסנהדרין". יש לשער שהמדרש רוצה להסב את תשומת ליבנו לכך שהשער משמש כאן כמקום בו דנים בעניינים הלכתיים.

8 ראה לדוגמה שופטים ח יד; שמואל א יא ג.

9 מלכים א יב ו-יא; ירמיהו כו יז; יחזקאל ז כו. חז"ל דורשים את המילה "זקן" כנוטריקון של "זה קנה חוכמה". ראה קידושין לב ע"ב; ספרא קדושים ג ז; סדר עולם רבה ל; רות זוטא ד ב.

10 זקנים משמשים בתפקיד דומה בדברים לא כח.

11 לעניין התפקיד השיפוטי של הזקנים ראה דברים יט יב; כא ב-ט, יח-כא; כב טו-יט. אכן, הגמ' (סנהדרין יז ע"א) מציינת כי יש למנות רק זקנים לשבת בסנהדרין. ראה גם ספרי דברים כא ז. ישנו פירוש בחז"ל שמציע כי המטרה של ישיבה זו בדין היא לפסוק כי האיסור על עמוני ומואבי לבוא בקהל (דברים כג ד-ז) אינו כולל עמונית ומואבית. ראה רות זוטא ד ב.

12 דברים כה ז.

13 באחד השיעורים הבאים נבחן את הקשר המדויק בין ייבום/חליצה לבין הנישואים כאן במגילת רות.

14 סמכותו של בעז ניכרת במהלך פרק זה. הוא מצווה, ואחרים מציינים לדבריו בלא לערער עליהם.

של בעז הן בעלות אופי פיוטי ונועדו להרשים את קהל השומעים.¹⁸ הוא פותח בכינוי גוף "אני". מילה זו מגיעה לפני הפועל "אמרת", שגם בו כלול כינוי גוף בגוף ראשון. חזרה זו ממקדת את תשומת הלב בבעז, ובכך שהוא נוטל אחריות אישית על העניין שלפנינו. את המילה "אמרת" ניתן להבין את "אני אומר עכשיו" ולא במשמעות של "אמרת בעבר".

השפה הרשמית בה משתמש בעז מלמדת על ההקשר המשפטי של ההצהרה שלו, ועל כך שהדברים נאמרים בציבור. הביטוי "אגלה אונן" בולט ובלתי נשכח. בעוד שמשמעותו הפשוטה היא "איידע אותך", המילה "אגלה" מזכירה את השימוש באותו שורש בתוך ההקשר של ניסיון ופיתוי במהלך הפרק הקודם (רות ג ד, ז). השימוש כאן בשורש זה במקום פומבי ובמעשה הנעשה בשקיפות מלאה מדגים שוב את הניגוד בין שני הפרקים. יתרה מכך, ביטוי זה לרוב מרמז על סודיות.¹⁹ ייתכן והשימוש בו במקום ציבורי מאפשר להוציא אל האור דברים שעד כה התעסקו בהם בחשאי. מילת היחס "נגד" משמשת לדבר בולט הנמצא בגלוי או ממול. גם עניין זה מרמז על האופי הפומבי והפתוח של טקס זה. יתרה מכך, השימוש המקביל והכפול של המילה כמעט תמיד מרמז על עניין רשמי.²⁰

לאחר פתיחה רשמית זו, דבריו של בעז נראים מעט מבולבלים. הוא מתחיל בדיבור אל הגואל בגוף שני, עובר לדבר עליו בגוף שלישי, ולאחר מכן חוזר לדבר בגוף שני. נראה שהטקסט רוצה להסב את תשומת ליבנו החוצה, אל עבר השומעים. בעז אינו מדבר רק אל הגואל; הוא מדבר גם אל הזקנים²¹ (ואל עובדי האורח הצופים במתרחש) שהתאספו בשער כדי להעיד על הקניין המתרחש ולאשר אותו.

השדה של נעמי

אפשר והעסקה הראשונית עברה ללא תקלה, אך הדרך בה היא התקיימה מעלה מספר שאלות. השאלה הקשה ביותר על דבריו של בעז מתייחסת לשדה של נעמי. מתי מכרה נעמי את השדה אשר לאלימלך?²² מדוע עד לרגע זה לא

18 ראה שיעור מספר 15.

19 ראה שמואל א כ ב, יב, יג; כב ח, יז.

20 ראה שמואל א יב ג; טו ל; שמואל ב יב יב. מילה זו רשמית יותר מהמילה "לפני".

21 ישנו מדרש (רות רבה טז) לפיו בעז פונה אל בית הדין במהלך חלק קצר מדבריו.

22 השאלה הנוגעת לבעלים של השדה גם היא שאלה קשה. אם שדה זה אכן שייך לאלימלך (כפי שניתן ללמוד מרות ד ג, ט), כיצד ייתכן שלנעמי הייתה את הזכות למכור אותו? על פי חוקי הירושה (במדבר כז ח-יא), הנחלה עוברת ראשית כול לילדים ואז לזכר בעל הקרבה המשפחתית הגבוהה ביותר, כל זאת כדי לדאוג לכך שהנחלה תיוותר בידי השבט. אפשרות אחת שהוצעה היא שקרקע זו הייתה שייכת לנעמי אשר ירשה אותה מאביה. אך אם כך הדבר, הרי שנוותרנו עם קושיה אחרת: מדוע קרקע זו מתוארת כרכוש של אלימלך? ייתכן שנעמי הייתה קרובה משפחה של אלימלך (ראה בבא בתרא צא ע"א; תנחומא בהר ג, ג), ומשום כך הרכוש שלהם התמזג לכדי יחידה אחת. על כל פנים, מדובר בפירוש דחוק המבוסס על לא מעט השערות לא מבוססות. אפשרות נוספת היא שנעמי מכרה את השדה בתמורה למזון, וזאת על פי דין תורה (כתובות

בדין, הישיבה מרמזת להליך משפטי רשמי.¹⁵ מכל מקום, כל הראיות מצביעות על כך שבעז עולה לשער בשביל לכנס דיון וטקס רשמי ובשביל להפוך את ההחלטה של הזקנים לפומבית. כמו כן, נראה כי בעז אסף את הזקנים בשער העיר כדי להתמודד עם שאלת נישואיה של רות, כפי שהוא הבטיח לה ברות ג:ג.

ישנם שני עניינים הלכתיים נפרדים שיעלו לאורך התיאור של תהליך זה, שאלת הירושה של הקרקע ושאלת הנישואים מחדש של אלמנה לאדם חשוך ילדים. ישנן כמה סיבות שבגללן היחס של הסיפור לשאלות אלו מבלבל. ראשית כול, השורש גא"ל משמש בערבוביה לשני נושאים נפרדים אלו, או לכל הפחות הפועל משמש לתיאור שתי החובות ההלכתיות הללו. לרוב, הדבר נעשה בלי לפרט לאיזה חובה הלכתית הסיפור מתייחס. יתרה מכך, בעז עצמו מקשר בין שני עניינים אלו וזאת בלא בסיס הלכתי ברור. לבסוף, לא ברור על מי חלה החובה לשאת את אלמנתו של אדם חשוך ילדים במקרה שגם אחיו של הנפטר איננו בן החיים.¹⁶ מהו המקור לחובה זו ומהו הקשר, אם אכן ישנו קשר, בין חובה זו לבין מצוות ייבום? בשיעורים הבאים נדון בשאלות הלכתיות אלו ונסה לבאר נושא סבוך זה.

קניין פומבי

וַיֹּאמֶר לְגֹאֵל תְּלַקַּח הַשְּׂדֵה אֲשֶׁר לְאַחִינוּ לְאַלְמִלְךָ מִכְרָה¹⁷ נְעָמִי הַשֵּׁבָה מִשְׂדֵה מוֹאָב. וְאֲנִי אֲמַרְתִּי אֲגַלְהָ אֲזַנְךָ לְאֹמֶר קָנָה נָגַד הַיֹּשְׁבִים וְנָגַד זְקַנִי עִמִּי אִם תִּגְאֹל גְּאֹל וְאִם לֹא יִגְאֹל הַגִּידָה לִי וְאֲדַעַה פִּי אִין וְזִלְתָּךְ לְגֹאֵל וְאֲנִי אֲחַרֶּיךָ וַיֹּאמֶר אֲנִכִּי אֲגַלְהָ.

(רות ד ג-ד).

למרבה ההפתעה, דבריו הראשונים של בעז אינם מתמקדים בנישואיה של רות. בניגוד לציפיות, בעז מתייחס לדבר שהמגילה כלל לא דיברה עליו עדיין: שדהו של אלימלך. עם זאת, המטרה של בעז מופיעה כאן במפורש ונראה כי הקניין מתקיים בצורה פשוטה וחלקה.

תגובתו של הגואל להצעתו של בעז מהירה וכנה: "אנכי אגאל". נראה כי לגואל יש מה להרוויח מקניין זה. הוא יכול לחזק את שמו הטוב על ידי קיום חובות משפחתיות. יתר על כן, יש בקניין זה יתרון כלכלי. על ידי הכפלת הנחלה שבידיו, הגואל זוכה בממון רב. אין כמעט סיכוי שהוא יידרש אי פעם להחזיר את השדה בשנת היובל, שכן לאלימלך אין יורשים.

בדומה להצהרה הפומבית בה מכריז בעז על החסד של רות כאשר הוא פוגש אותה בשדה (רות ב יא-יב), גם כאן המילים

15 שמות יח ג; שופטים ד ד-ה. ראוי לציין כי בדברים כה ח האיש הממאן לקיים את מצוות הייבום עומד ומצהיר כי הוא אינו חפץ לקחת את האישה. מכאן ניתן לדייק כי הממאן ישב עד שהוא הצהיר כך.

16 מצוות ייבום, המופיעה בדברים כה ה-, מתקיימת רק בין אחים לאותו אב ראה יבמות יז ע"ב.

17 הטיה זו של הפועל אינה ברורה. בהמשך נבחן את האפשרויות השונות להבין אותה.

הרי שיש בכך כדי להסביר מדוע רות ונעמי נמצאות במצב כלכלי כל כך קשה למרות נחלת האבות שבבעלותן. אך אפשר, ואף מסתבר לטעון שהשדה כלל לא ננטש ולא עמד בור מאז הליכתו של אלימלך. במקום זאת אנשי בית לחם השתלטו על השדה במהלך היעדרותו של אלימלך מהארץ.²⁷ אין זה סביר כי בכפר חקלאי קטן היו נותנים לחלקה מעובדת להינטש לפרק זמן כה ארוך. אפשר גם שנטישת הקרקע בזמן הרעב על ידי אלימלך נתפסה כבסיס חוקי להפקעת הקרקע על ידי אנשי העיר.²⁸

אם השדה הופקע בגלל נטישת הקרקע, הרי שנוספת משמעות לכך שבעז תיאר את נעמי כחוזרת מ"שדה מואב" (רות ד ג). כל עוד היא ובני משפחתה היו בחוץ לארץ ועיבדו שדות אחרים הרי שמותר היה להשתמש בשדה שלהם בבית לחם. אך מרגע שנעמי חזרה ממגורים באותם שדות זרים, העיר מחויבת להחזיר לה את השדה או את זכויותיה על השדה.

נישואיה של רות

נותרנו עם השאלה מדוע בעז סוטה ממהלך העניינים הצפוי. מדוע שינה בעז את נושא הדיון מנישואיה של רות, ומדוע הוא ממקד לפתע את תשומת ליבו בקניין שדהו של אלימלך?

נראה כי לבעז ישנה תכנית, ולפיה עליו להתקדם לאט אל עבר הנושא המרכזי בו הוא עוסק. על פי התכנון יש תחילה להציע לגואל את השדה ורק לאחר מכן לתלות הצעה זו בנישואים לרות (רות ד ה). באופן זה, בעז קושר יחדיו שני עניינים משפטיים שונים, שני עניינים הנוגעים לחובותיו של קרוב משפחה.

בעז, המציע לגואל לקנות את השדה (רות ד ז), מתכנן את הקישור לנישואים עם רות. כפי שעולה כבר ברות ג ט ובפסוקים יב-יג באותו פרק, המילה גואל (המרמזת לאחריות משפחתית ביחס לרכוש וקרקע) יכולה גם לרמוז לנוהג דמוי ייבום שנועד לשם השגת המשכיות לנפטר חשוך ילדים.²⁹ אומנם, לא נראה כי הגואל כאן מודע לכך שלגואלה יש גם הקשר של נישואים, אך שבעז בהחלט מודע לכך כאשר הוא משתמש במילה זו.

קשה שלא לשמוע בדברים אלו, בהם בעז מציע את השדה לגואל, הד לדבריו הקודמים של בעז בהם הוא מבטיח לרות גאולה (רות ג יב-יג). השימוש התכוף בשורש גא"ל, החוזר ארבע פעמים, מזכיר את ששת השימושים של בעז באותו שורש בדבריו הקודמים. בעז גם משתמש במבנה התחבירי

שמענו על השדה? אם לנעמי יש רכוש בבית לחם, מדוע היא נזקקת לרחמייהם של אחרים במהלך הסיפור?

הפועל "מכרה" בעבר מדבר לכאורה על פעולה שכבר נעשתה. במילים אחרות, נעמי כבר מכרה את השדה.²³ אם אכן יש להבין כך, מתי נעמי עשתה זאת? ומהו אופיו של ההליך המשפטי בו אנו עוסקים? אפשרות אחת היא שנעמי מכרה שדה זה לפני שהמשפחה עזבה את בית לחם. אפשר גם שנעמי מכרה את השדה כאשר חזרה. בין כך ובין כך, ההליך המשפטי היה אמור לכלול את גאולת הנחלה המשפחתית מידי הקונה על ידי הקרוב בעל הקרבה הגבוהה ביותר לאלימלך.²⁴

ישנם קשיים רבים בכל אחד מן ההסברים הנ"ל, אם משפחת אלימלך מכרה את רכושה לפני שעזבה את בית לחם, מדוע על פי הפסוק נעמי היא זאת שמוכרת את השדה? ומדוע פסוקים ה' וט' בפרק ד' מציינים במפורש שהשדה נקנה "מיד נעמי"? אם נעמי מכרה את הרכוש כאשר חזרה, היכן הכסף אותו קיבלה מעסקה זו? מדוע לא שמענו על מכירה חשובה זו עד לרגע זה? כיצד ייתכן שנעמי הייתה תלויה בכך שרות תלך ללקט בשדה? ומדוע היא מתארת את עצמה כמי ששבה "ריקם" (רות א כא)? אם ישנו גורם שלישי המעורב בעסקה, היכן הוא היה במהלך הסיפור?

בהתחשב בקשיים הללו, ניתן להסביר כי השימוש בפועל "מכרה" בעבר משמש כאן בלשון רשמית ומשפטית במשמעות של לשון הווה.²⁵ לפי הסבר זה פירוש דבריו של בעז הם "נעמי מוכרת בזאת את השדה". ניתן להבחין בשימוש דומה בדבריו של עפרון בבראשית כג יא: "השדה נתתי לך". היות ואין זה אפשרי כי עפרון כבר נתן לאברהם את השדה, הרי שיש להבין את דבריו של עפרון כהכרזה על כך שהוא נותן באותו רגע את השדה לאברהם (והוא משתמש במילה שלרוב משמשת לזמן עבר).

נראה כי נעמי מוכרת את השדה בזמן בו נאמרים הדברים.²⁶ האם השדה היה נטוש למשך למעלה מעשר שנים? אם כן,

יא ע"ב). לבסוף, אפשר ונעמי משמשת כאן כמיופת כוח של אלימלך, והיא מייצגת את הזכויות המשפטיות שלו ולא את הזכויות המשפטיות שלה. הסבר זה יכול להסתמך על כך שנראה כי נעמי כלל אינה נוכחת במהלך דיון משפטי זה. היא בסך הכול דמות ייצוגית במהלך הדיון, ולא דמות פעילה שמכרה את השדה או את הזכות עליו.

23 ראה תנחומה בובר, בהר ת.

24 ראה ויקרא כה כה. הרעיון העומד בבסיס עקרון הלכתי זה הוא שהבעלות אינה שייכת רק לאנשים פרטיים אלא גם למשפחה המורחבת ולשבט. ראה ויקרא כה. הדגמה מקראית נוספת של עיקרון זה ניתן לראות בירמיהו לב ו-י.

25 לתרגום זה, ראה M. Sekine, ZAW 58 (1940-41), p. 137; Campbell, Ruth, p. 144. ראה גם את הדיון ב-Bush, Ruth/Esther, p. 202. בוש מציע פירוש אחר, לשיטתו הפועל מתאר מעשה ודיבור הבאים בו זמנית. על פי פירוש זה הדיבור והמעשה זהים. שימוש כזה בצורת פועל בעבר מופיע לרוב בשבועות בהם ההצהרה על המעשה היא גם עשיית המעשה. ראה John Langshaw Austin, Philosophical Papers (1970); How to do Things with Words (1965), pp. 233-252; Yael Ziegler, Promises to Keep: The Oath in Biblical Narrative (2008), pp. 28-30.

26 על פי פירושו של המלבי"ם נעמי כבר הכריזה כי כוונתה למכור את השדה. המילה משמשת בזמן עבר שכן "דומה כאילו מכרה אותו".

27 במהלך שיחה פרטית, הציע הרב יואל בן נון כי הגואל עצמו עיבד את השדה במהלך התקופה בה משפחתו של אלימלך נעדרה מהכפר. אם הגואל הוא קרוב המשפחה החי הקרוב ביותר לאלימלך, סביר שנחלתו גבלה בזו של אלימלך. הרב יואל בן נון הציע כי בעז תכנן כאן את העניינים, כדי שהוא יוכל להחזיר את השדה לנעמי מידי הגואל שקיבל במהלך השנים "חזקה" על הקרקע של אלימלך.

28 אפשר אולי למצוא עדויות לכך במקרא בסיפור האישה השונמית במלכים ב ח א-ג.

29 ראה שיעור מספר 25.

של "אם" ולאחריו "ואם לא" בו השתמש בדבריו הקודמים. לבסוף, בעז שוב מצהיר כי הוא הבא בתור, וכי הוא מוכן ליטול על עצמו את האחריות אם הגואל יסרב. קשה שלא לחוש שאף אם הדיון עצמו הוא על השדה של נעמי, הרי שבעז חושב על רות. הדבר יתגלה בפסוק הבא, בו בעז מקשר בפירוש בין קניית השדה ונישואים לרות.

אסיים שיעור זה בשאלה המתמיהה מכולן: האם הקישור בין עניינים אלו (קניין השדה ונישואים לרות) הוא קישור מוצדק? על פניו נראה שלא. ברור כי הגואל אינו חושד בכך. יתרה מכך, אין כל רמז לכך ששני עניינים משפטיים-מוסריים אלו אכן קשורים. אכן, נראה כי אין כל בסיס לקשר זה, בשיעור הבא נדון בקישור שעושה בעז לנושאים נפרדים אלו.

סדרת שיעורים זאת מוקדשת לזכרה של אמי מורתי, נעמי רות ז"ל בת אהרן שמחה הי"ו, אישה שהתאפיינה במסירותה הבלתי-מתערערת של נעמי למשפחה, וחוסר אנוכיותה ונדיבותה יוצאי הדופן של רות.

אשמח לקבל שאלות והערות: yaelziegler@gmail.com

*****
* כל הזכויות שמורות לישיבת הר עציון ולד"ר יעל ציגלר, תשע"ג *
* עורך: ישי גלזר *
*****
* בית המדרש הוירטואלי שלידי ישיבת הר עציון *
* האתר בעברית: <http://www.vbm-torah.org/vbm> *
* האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org> *
* משרדי בית המדרש הוירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5 *
* דואל: YHE@etzion.org.il *
*****